
ТЕМА 15. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

-
1. Економічна безпека: сутність та умови формування.
 2. Елементи економічної безпеки держави.
 3. Інструменти формування та забезпечення економічної безпеки України.
 4. Ідентифікація загроз економічній безпеці.

ПЛАН

1. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: СУТНІСТЬ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ

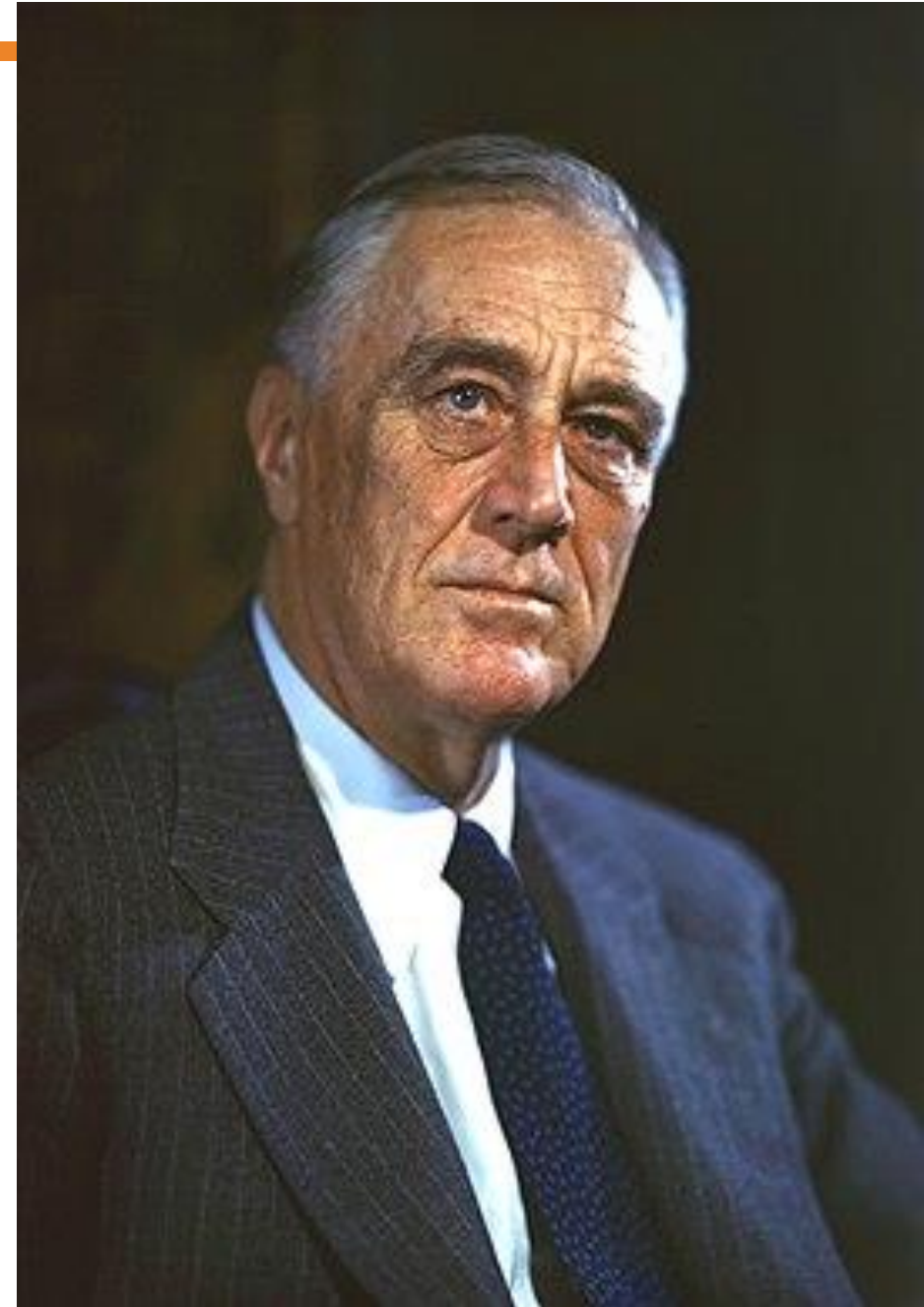
- Поняття «**безпека**» в його первинному для людей значенні існувало ще на початках цивілізованого людського існування.
- В первіснообщинному суспільстві безпека ототожнювалась з язичницькими богами, які за допомогою своєї безмежної сили здатні були зберегти віруючу общину від впливу погодних умов та дикої природи навколо. Зазвичай групи богів, які за віруваннями були здатні зберегти життя, були представлені богинями-жінками, так як вони в первіснообщинному суспільстві були символами нового життя.
- З розвитком суспільства, люди почали вкладати в поняття «безпека» не лише захист основних вітальних функцій, а й певні матеріальні та духовні блага. До прикладу, в Давньоєгипетській міфології основним божественним началом безпеки був Аха, який не лише захищав життя людей, але й був богом танців та музики, захисником жінок та дітей.

- В Давньогрецькій філософії, яка стала колискою соціальних інститутів, науковці почали розглядати поняття «безпека» не лише в контексті людини, а розширили її до рівня суспільства та держави. Давньогрецький філософ Епікур зауважив, що лише забезпечивши повноцінний захист держави та суспільства, можливе реальне забезпечення безпеки кожного окремого громадянина.

- В період середньовіччя поняття «безпека» в більшій мірі почала вживатись в контексті захисту особистого майна людини. Завдання забезпечувати безпеку пересічного громадянина лягало на церкву, як основний інститут, що встановлював норми моралі, та державу, яка встановлювала норми права.
- У часи Відродження, коли церква як соціальний інститут послабила свій контроль, вчені цивілізованого світу активно почали розвивати всі галузі науки. В галузі безпеки найбільш відомим на той час став англійський філософ Т.Гоббс, який наголошував, що основним завданням розвинутого суспільства є забезпечення безпеки людини як окремої особистості.

- На сьогоднішній день поняття «безпека» розглядається в багатьох наукових напрямках.
 - В той час як О. Халіна, А. Штангрет, Л. Сухомлин, О. Мельников визначають цей термін як стан, що обмежений в часі, при якому об'єкт, система чи процес, здатний повністю захистити себе від небезпеки.
 - В зарубіжних наукових джерелах поняття «безпека» трактується на двох рівнях: об'єктивному, визначаючи безпеку як повну відсутність загроз, які можуть негативно подіяти на існуючі цінності; та суб'єктивному, що виявляється у відсутності страху через можливість зруйнування чи псування цінностей.
- В ХХ ст. з посиленням впливу кризових явищ в розвинених країнах світу, питання забезпечення економічної безпеки стало одним з найважливіших та вирішальним в забезпеченні життєдіяльності держави. Зокрема, для означення основних особливостей та шляхів розвитку економічної складової держави, президентом США Ф. Рузвельтом вперше в нормативних документах було вжито поняття «економічна безпека», після чого за його ж каденції був створений Комітет з економічної безпеки, діяльність якого була направлена на стабілізацію та забезпечення економічної та соціальної безпеки країни.

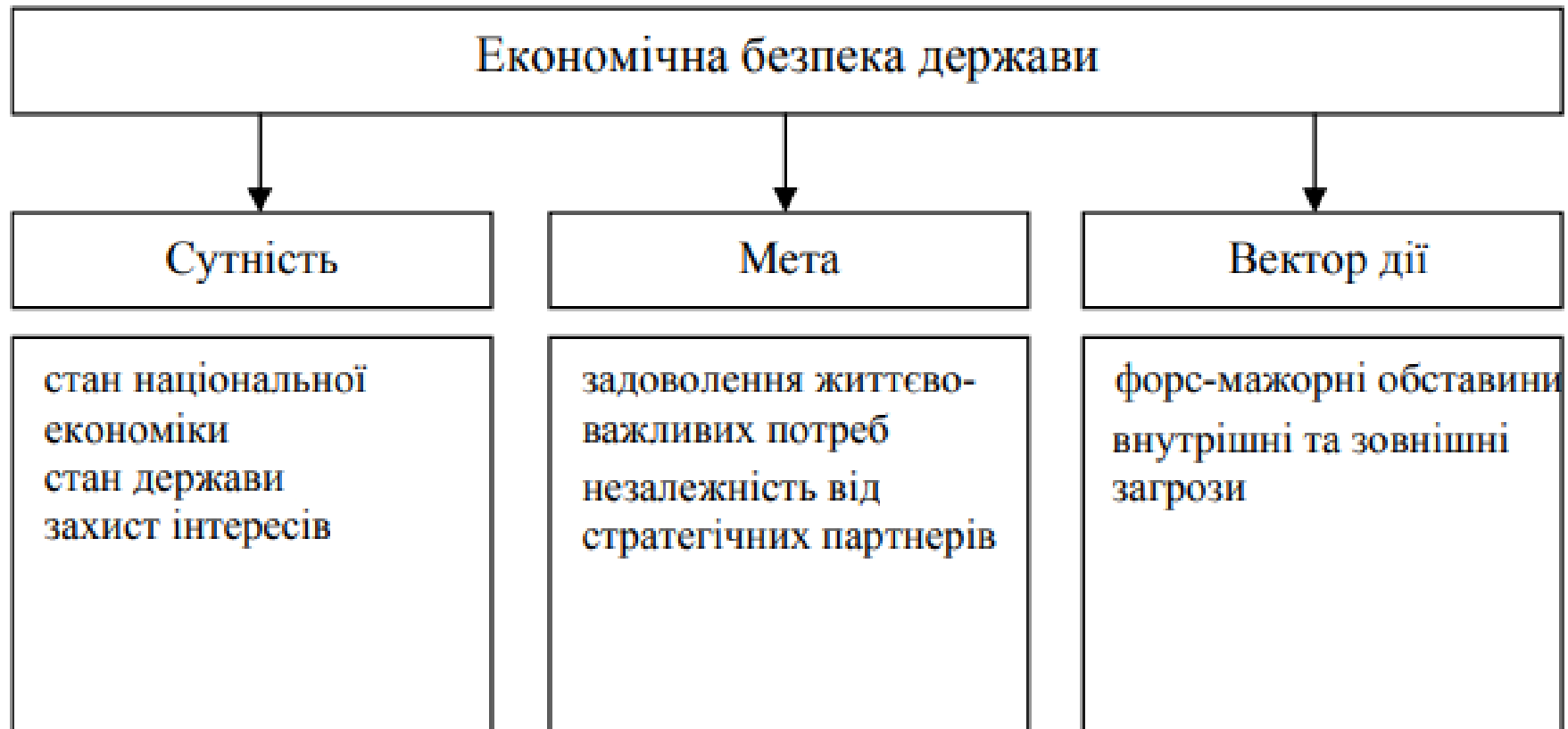
«Економічна безпека» :

- стан держави, за якого вона забезпечена можливістю створення і розвитку розуму для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому, та зростання добробуту її мешканців.
- стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнації її організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення мети розвитку.
- стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства, держави від економічних загроз та впливаючих на них інших загроз національній безпеці.
- стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, і забезпечує тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.
- кількісна й якісна характеристика властивостей, що відображає здатність «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози».

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ЕВОЛЮЦІЇ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ»

Етапи	Часові проміжки	Характеристика етапу
I етап	V ст. до н.е – XVIII ст. н.е.	Теорія економічної безпеки держави була частиною філософії моралі та етики і носила здебільшого теоретично-нормативний характер.
II етап	XVIII ст.-XIX ст.	Теорія економічної безпеки держави в цей час стосувалась норм розподілу матеріальних благ, законів виробництва та збагачення.
III етап	XIX ст. – теперішній час	Основна увага зосереджена на ролі соціальних інститутів в процесі макроекономічних явищ на рівні держави, пошуку методів мінімізації та оптимізації витрат в усіх її галузях діяльності.

СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

2. ЕЛЕМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ:

- **бюджетна безпека держава** як складова фінансової безпеки – «це особливий стан платоспроможності країни, який забезпечує збалансованість доходів і видатків державного та місцевих бюджетів й ефективне використання фінансових ресурсів бюджетної системи у процесі виконання державною та місцевою владою своїх функцій (державного управління, міжнародної діяльності, фінансування науки, освіти, культури й охорони здоров'я; забезпечення національної безпеки та оборони, реалізації інвестиційної та екологічної політики) за рахунок збереження фінансової стабільності (стійкості) бюджетної системи впливу загроз».
- **фінансова безпека держави** – «це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціальноекономічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни».
- **зовнішньоекономічна безпека держави** – «це стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці»
- **інвестиційно-інноваційна безпека держави** – «це стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати 130 кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості».
- **виробнича безпека держави** – «це стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективне використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки».
- **демографічна безпека держави** – «це стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України».
- **соціальна безпека держави** – «це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни»

СКЛАДОВІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

- **політична безпека держави** – «це міра (рівень) захищеності національних інтересів у політичній сфері. У свою чергу вона передбачає такий стан правових норм і відповідних інститутів безпеки, що гарантують захист політичного суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності та конституційного ладу держави, тобто можливість нації та створених нею соціальних інститутів незалежно проводити внутрішню і зовнішню політику».
- **воєнна безпека держави** – «є однією із засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей».
- **зовнішньополітична безпека держави** – «діяльність держави спрямована передусім на забезпечення незалежності і державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності України».
- **енергетична безпека держави** – «це стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів».
- **продовольча безпека держави** – «це стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства».
- **екологічна безпека держави** – «стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей».

3. ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

- Механізм гарантування економічної безпеки держави є системою спеціальних функцій, засобів та принципів, які виконуються й застосовуються об'єктами і суб'єктами безпеки.

Ліцензування полягає у безпосередній видачі дозволів та їх призупиненні або анулюванні в разі порушення вимог законодавства у процесі здійснення професійної діяльності.

Реєстрація професійної діяльності надає її статусу офіційно зареєстрованої і законної діяльності, що дає змогу державі отримувати відповідні податкові та інші надходження до бюджету, сприяти реалізації економічних прав громадян, підвищувати їх соціальний захист.

Страхування в ринковій економіці сприяє зниженню рівня ризиків, які з одного боку, є основною ознакою підприємницької діяльності, а з другого, у разі реалізації – загрозою.

Нагляд – передбачає моніторинг процесів, які відбуваються на ринку, створення відповідної інформаційної бази. Нагляд складається: з аналітичної діяльності та безпосереднього нагляду.

Правозастосування – здійснення державними органами відповідних заходів щодо запобігання порушенням законодавства на ринку та їх припинення через застосування різних санкцій (штрафів, конфіскації майна тощо).

Контроль означає моніторинг діяльності учасників ринку з метою виявлення порушень законодавства і передбачає:

- впровадження планових і позапланових (цільових – за скаргами та заявами юридичних і фізичних осіб або ініційованих – за поданням відповідних державних органів) перевірок і ревізій діяльності учасників ринку;
- з'ясування всіх обставин і відомостей щодо факту виявленого порушення чинного законодавства, збирання та аналіз необхідних матеріалів, інформації;
- створення системи внутрішнього контролю через впровадження у діяльність усіх учасників ринку та їх об'єднань відповідних процедур самоконтролю.

Економічна розвідка – пошукова розвідувальна діяльність державних органів і недержавних організацій з метою одержання інформації про загрози економічній безпеці за умови дотримання чинного законодавства. Передбачає аналітичне оброблення великого масиву різних відкритих інформаційних матеріалів. На підставі аналізу виявляють негативні тенденції розвитку економіки, потенційні чи реальні загрози національним економічним інтересам, умови їх виникнення і джерела походження, а також розробляють засоби їх усунення

ПРИНЦИПИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

– ЦЕ ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ, З ЯКИМИ ПОТРІБНО ЗВІРЯТИ СВОЇ РІШЕННЯ ПІД ЧАС ВИБОРУ ЗАСОБІВ І ФОРМУВАННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.

Такими принципами є:

- 1) Пріоритет економічної безпеки людини
- 2) Верховенство права
- 3) Адекватність заходів протидії загрозам реалізації національних економічних інтересів
- 4) Пріоритет договірних (мирних) засобів у вирішенні конфліктів
- 5) Системність
- 6) Достатність
- 7) Гнучкість
- 8) Своєчасність

Засоби забезпечення економічної безпеки держави

Технічні

Використання техніки і технологій, що захищають навколишнє природне середовище, виробничі процеси, забезпечують фізичний захист економічних інтересів

Правові

Закони та підзаконні нормативні акти, що спрямовані на захист економічних інтересів усіх суб'єктів суспільства; статути, накази і розпорядження керівників підприємств

Економічні

Елементи господарського механізму, що дають змогу захистити економічні інтереси суб'єктів господарської діяльності і членів суспільства

Інформаційні

Обмеження доступу до інформації, дезінформація

Політичні

Політичний устрій держави, його організаційні структури, що створюють можливість організовувати діяльність усіх суб'єктів суспільства для захисту економічних інтересів

Ідеологічні

Формування національної ідеології економічної безпеки

Моральні

Формування культури і етики у справі забезпечення економічної безпеки держави

Організаційні

Формування організаційних інститутів і структур безпеки

4. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

РЕПУТАЦІЙНІ НАСЛІДКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Знижує довіру населення до правоохоронних органів

Поширення економічної злочинності є фактором, що обумовлює зневіру населення в правоохоронних органах

Знижує довіру іноземних інвесторів до економічної системи держави

Іноземні інвестори, зазвичай, відмовляються від інвестицій в країни, де поширена економічна злочинність

Знижує рівень довіри інших держав

За умови високого рівня економічної злочинності знижується рівень довіри іноземних держав до державних інституцій з позиції виконання покладених на них функцій

Знижує довіру до органів державної влади

Економічна злочинність є результатом відсутності державної політики в сфері запобігання та протидії їй

Знижує довіру міжнародних організацій до держави

Економічна злочинність може слугувати приводом недовіри до держави і, як наслідок, падіння її репутації як міжнародного партнера, що може призвести до прийняття негативних для держави рішень з боку міжнародних організацій

є причинами та викликають

Симптоми проблеми гарантування економічної безпеки держави

Відсутність міжнародної підтримки держави

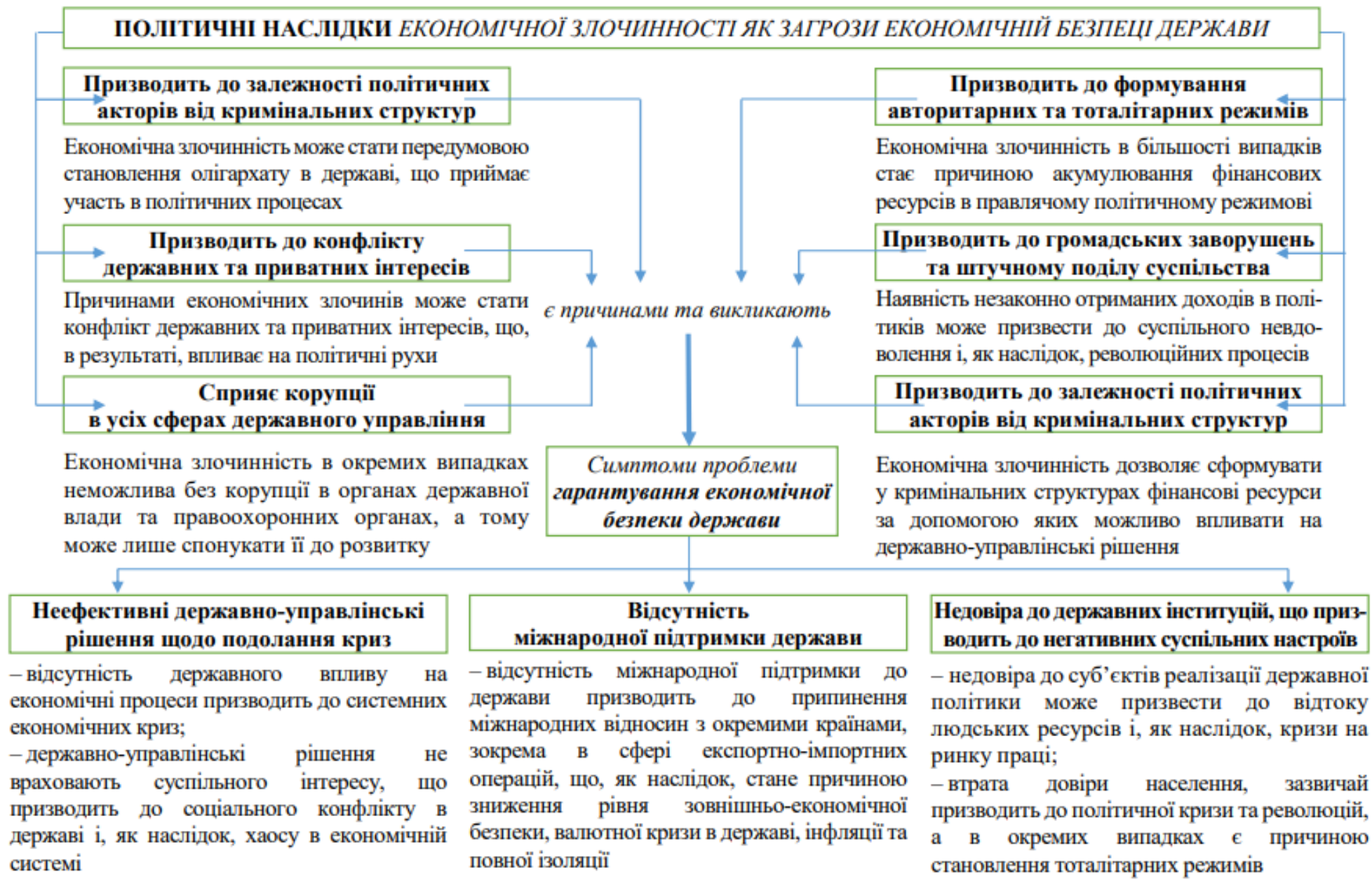
– відсутність міжнародної підтримки до держави призводить до припинення міжнародних відносин з окремими країнами, зокрема в сфері експортно-імпортних операцій, що, як наслідок, стане причиною зниження рівня зовнішньоекономічної безпеки, валютної кризи в державі, інфляції та повної її ізоляції

Неможливість отримання додаткового фінансування бюджетних витратів

– в умовах глобалізації міжнародна підтримка економіки держав є досить важлива, а тому за кризових явищ виникає необхідність отримання фінансування з боку міжнародних донорів бюджетних витратів, відсутність яких через економічну злочинність може призвести до неспроможності реалізації державних функцій

Недовіра до державних інституцій, що призводить до негативних суспільних настроїв

– недовіра до суб'єктів реалізації державної політики може призвести до відтоку людських ресурсів і, як наслідок, кризи на ринку праці;
– втрата довіри населення, зазвичай призводить до політичної кризи та революцій, а в окремих випадках є причиною становлення тоталітарних режимів

ГЕОПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Неспроможність держави стати повноцінним міжнародним актором

Недовіра до держави через економічну злочинність і, як наслідок, корупції є приводом недовіри до неї з боку країн партнерів та міжнародних організацій, що може стати причиною ізоляції економічної системи

Знижує ефективність реалізації державних функцій в сфері безпеки

Неспроможність забезпечити відповідний рівень економічної безпеки може стати причиною неможливості забезпечення реалізації оборонних, безпекових та правоохоронних функцій

Підвищує ризик воєнних загроз з боку держав-сусідів

Економічна злочинність та корупція в органах державної влади може стати причиною або ж сприяти державі-агресору розпочати воєнні дії проти інших держав; отримані ресурси в результаті економічної злочинності можуть бути використані проти держави

Знижує потенціал держави захисту свого суверенітету та цілісності

Становлення олігархічних структур в окремих регіонах можуть призвести до сепаратизму і, як наслідок, окупації державних територій

є причинами та викликають

Симптоми проблеми гарантування економічної безпеки держави

Високий рівень геополітичних загроз воєнного характеру

– економічна злочинність призводить до незаконного збагачення кримінальних структур, які співпрацюють з іноземними державами, що може призвести до сепаратистських настроїв в державі і, як наслідок, окупації державних територій;
– неефективність безпекової функції через економічну злочинність призводить до воєнних загроз

Високий рівень терористичних загроз

– в країнах з високим рівнем економічної злочинності, зокрема, та злочинності загалом, а також неафективною системою державного управління зазвичай формуються терористичні організації, які становлять загрозу як країні, так і іншим державам світу

Формування авторитарних та тоталітарних режимів в державі

– економічна злочинність є однією із причин формування олігархічних структур, що за умови нестабільної політичної ситуації в країні може призвести до формування авторитарного або ж тоталітарного режимів, що, як наслідок, призводить до повної економічної, гуманітарної, політичної та соціальної ізоляції держави

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Нераціональне використання природних ресурсів

Економічні злочини можуть стосуватися незаконного використання природних ресурсів

Забруднення навколишнього середовища

В результаті господарської діяльності відбуваються викиди в атмосферу повітря та утворення відходів, які не відповідають законодавчим нормам

Зниження рівня громадського здоров'я населення

Низький рівень екологічної відповідальності в сфері господарської діяльності призводить до зниження рівня громадського здоров'я

Руйнування екологічних систем

В результаті виробничої діяльності, що не відповідає діючому законодавству відбувається понаднормове забруднення навколишнього середовища

є причинами та викликають

*Симптоми проблеми
гарантування економічної
безпеки держави*

Ресурсна залежність держави та використання її як сировинного придатку

– економічна злочинність в сфері використання природних ресурсів є одним із факторів становлення ресурсозалежності держави та використання її як сировинного придатку, що впливає на структуру експортно-імпортних операцій з одного боку, а з іншого – коливання на міжнародних ринках природних ресурсів впливають на економічну безпеку держави

Відсутність перспектив сталого економічного розвитку

– концепція сталого розвитку є однією із пріоритетних в усьому світі, що дозволяє досягти гармонізації між економічними, соціальними та екологічними аспектами розвитку держави та, як наслідок, є фундаментом забезпечення високого рівня економічної безпеки держави

Відсутність міжнародної підтримки держави

– відсутність міжнародної підтримки держави призводить до припинення міжнародних відносин з окремими країнами, зокрема в сфері експортно-імпортних операцій, що, як наслідок, стане причиною зниження рівня зовнішньо-економічної безпеки, валютної кризи в державі, інфляції та повної її ізоляції

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

